

адаптація до сучасних особливостей ведення бізнесу за умов всесвітньої пандемії COVID-19.

Список використаних джерел:

1. Мало гостей и очень жёсткие проверки: как ресторанный бизнес пережил полгода карантина. URL: <https://delo.ua/business/kak-restorannyj-biznes-perezhil-pjat-mesjacev-ka-372150/>

2. Бари і ресторани в Україні знову зачиняються. URL: <https://vot-tak.tv/programmy/bary-i-restorany-snova-zakryvayutsya-v-ukraine-vvodyat-karantin-vyhodnogo-dnya/>

Пазиніч С. М., кандидат філософських наук, професор,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

Пономарьов О. С., кандидат технічних наук, професор,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна*

ЛОГІКА ВИБОРУ ЗАСОБІВ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасних всеосяжних кризових умовах, які склалися з вини недоцільної влади, філософська рефлексія феномену людської діяльності дійсно приводить до необхідності дотримання певної логіки як, власне, її здійснення, так і логіки її попереднього проєктування та наступного пояснення. Тому не випадково виникає потреба у чіткому визначенні сутності та змісту самого поняття логіки діяльності.

Відразу наголосимо, що сама логіка після свого виникнення та в процесі тривалого історичного розквіту пройшла складний і суперечливий шлях. Дійсно, від Аристотелевого її розуміння спочатку як мистецтва коректного структурного мислення, а пізніше – науки про закономірності цього мислення та висловлювання думок, вона поступово поширювалася на закономірності наукового пізнання світу та на методологію цього пізнання. Сьогодні ж все чіткіше усвідомлюється теоретична і прикладна значущість визначення понять логіки людської діяльності й поведінки та логіки міжособистісного спілкування. Особливого значення набуває необхідність у логіці розвитку техніки та інших сфер людського буття і життєзабезпечення, в логіці управління соціальними системами, логіці освіти та в інших сферах людської діяльності.

Маємо нагоду нагадати про те, що логіка діяльності є досить складною й до кінця ще не визначеною в царині наукових дисциплін. Як і діяльність взагалі, вона має власну структуру, яка тією чи іншою мірою виступає відображенням структури самої діяльності. Проте в загальній структурі людської діяльності можна виділити такі елементи, як її мету; попереднє уявне моделювання або проєктування; вибір її доцільних засобів і способів; процес здійснення діяльності; її результат. Кожен із цих елементів має свою внутрішню логіку,

свідоме чи несвідоме, навмисне чи мимовільне, – порушення положень якої спотворює відповідний елемент, а відтак – і всю діяльність, загрожуючи звести нанівець її результати. Тож порушення логіки діяльності здатне загальмувати чи взагалі унеможливити успішне досягнення її цілей, або вимагати не виправданої витрати додаткових ресурсів.

При цьому однією з найбільш складних і суперечливих уявляється логіка вибору шляхів, засобів, способів і технологій здійснення діяльності. Саме цю її складність зумовлюють, з одного боку, складний і нелінійний характер їх зв'язку з цілями діяльності, а з іншого – істотна їх залежність від правових, політичних, релігійних, моральнісних, життєво ціннісних та інших чинників і характеристик соціокультурного середовища, в якому ця діяльність має відбуватися чи вже реально відбувається. Тож вказані обставини і норми цього середовища визначають множину обмежень, які накладаються на можливість вибору і застосування тих чи інших шляхів, способів та особливо засобів практичного здійснення будь-якої людської діяльності, спрямованої на успішне ефективне досягнення певної, заздалегідь визначеної мети або системи цілей цієї діяльності.

Акурат через зазначені обставини проблема вибору шляхів і засобів діяльності в теоретичному та практичному плані виходить за межі власне логіки діяльності й представляє інтерес для соціальної філософії, етики, психології, педагогіки, теорії та практики управління людьми і соціальними системами різного призначення. Вона безпосередньо пов'язана зі світоглядними і громадянськими позиціями та моральнісними принципами й переконаннями суб'єкта діяльності, а також з такими категоріями, як особистість, свідомість, життєві цілі та цінності, інтелігентність, відповідальність тощо.

Цілковито очевидним є й зв'язок проблеми вибору засобів діяльності з актуальними теоретичними і прикладними завданнями, що зумовлюється ускладненням значної більшості видів людської діяльності, що сьогодні має місце, та відповідним зростанням «ціни» помилкових дій, пов'язаних із порушенням логіки вибору цих засобів.

Річ у тім, що проблема цілей і засобів виникає переважно в етиці як відображення наявності реальних суперечностей між учасниками спільної діяльності та між представниками різних суспільних груп, інтереси, прагнення та життєві цінності яких можуть досить істотно відрізнятися між собою. Крім того, кожна окрема людина часто ставить перед собою певну множину цілей, які також можуть суперечити одна одній, а через нестачу засобів й взагалі не приводити до їх здійснення.

Наші результати аналізу стану досліджень і наукових публікацій, які тією чи іншою мірою стосуються порушеної проблеми, переконливо свідчать про її актуальність і безсумнівну теоретичну й прикладну значущість. Відомо, що проблема співвідношення між цілями людей і вибором засобів та способів їх досягнення найшла широке відображення ще в численних дослідженнях гуманістів минулого, насамперед у роботах таких видатних представників епохи Просвітництва, як Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Г. Лессінг, Й. Шиллер та інші.

Мислителі відзначали, що людство в цілому і конкретна людина зокрема, ставлячи перед собою ті чи інші, навіть дійсно гідні й високі цілі, часто обирають хибні чи неприйнятні з тих чи інших міркувань шляхи і засоби їх досягнення. Внаслідок цього увесь прогрес матеріальної і духовної культури повертається врешті-решт проти самої людини як творця цієї культури та її носія. Моральна свідомість суспільства, осмислюючи цей факт, доходить, висновку, що благі цілі й піднесені ідеали при реалізації практичних спроб їх досягнення часто призводять до результатів, які в дійсності виявляються далекими від цих цілей та ідеалів і являють собою моральне зло. Саме про це яскраво й очевидно свідчать події сьогодення в Україні.

Але повернімося до соціальної філософії, де проблема вибору взагалі вважається однією з цікавих і складних. Пошукам її розв'язання було присвячено дослідження М. Бердяєва, М. Хайдеггера, К. Ясперса, Ж.-П. Сартра, А. Камю та інших мислителів. В їхніх творах підкреслюється, зокрема, що вибір шляхів та засобів досягнення цілей у психологічному та морально-етичному плані майже завжди пов'язаний з відповідальністю. Сьогодні значного поширення набули теоретичні дослідження, практичні розробки й психологічні тренінги, присвячені пошуку шляхів, способів та ефективних засобів досягнення людиною життєвого успіху.

При цьому істотна увага приділяється успішному веденню бізнесу. Як приклад, можна навести роботи таких вчених, як Л. Ароніка, Дж. Аткинсон, Дж. Паркін, Г. Полліні. Істотний внесок у філософію і психологію діяльності та її успіху належить українським вченим, серед яких В. Андрущенко, Г. Балл, В. Рибалка та інші.

Проте поза увагою дослідників лишаються надзвичайно важливі й цікаві проблеми логіки діяльності взагалі та логіки вибору шляхів і засобів, які б забезпечували успішне досягнення поставлених цілей цієї діяльності. Однак істотне ускладнення змісту і характеру багатьох видів людської діяльності й посилення її залежності від характеру та результатів діяльності інших людей з цілковитою необхідністю вимагають розробки наукових основ і принципів логіки вибору доцільних засобів здійснення цієї діяльності.

А якщо це так, то важливого значення набуває дослідження змісту й сутності процесів обґрунтованого вибору доцільних засобів діяльності, які спрямовані на досягнення її цілей, адекватно відповідають її логіці, не суперечать тим чи іншим обмеженням, які роблять цей вибір неприйнятним. Саме принципи логіки вибору засобів діяльності набувають сьогодні визначального значення в системі логіки діяльності взагалі і тому стають одним із важливих шляхів підвищення рівня ефективності суспільного виробництва й управління, міжособистісних відносин, забезпечення узгодженості індивідуальних і суспільних цілей.

Сьогодні вже стало цілком очевидним, що логіка вибору шляхів і засобів досягнення цілей людської діяльності виявляється істотно пов'язаною як з постановкою самих цілей, а, отже, і її логікою, так і з низкою проблем правового,

морально-етичного, ціннісного та іншого характеру. Більшість із них тією чи іншою мірою також стосуються цілей діяльності.

Проте завдяки об'єктивній можливості існування множини можливих альтернативних варіантів вибору шляхів і засобів досягнення однієї й тієї ж мети, цілком логічно, що постає слушне питання про необхідність використання певної логіки для забезпечення раціонального їх вибору. У зв'язку з цим практика суспільного життя, насамперед у сфері виробництва, напрацювала систему підходів до їх вибору та обґрунтування, сукупність яких отримала назву *теорії прийняття рішень*. Ця теорія та її застосування згодом набули значного поширення в різних галузях науки й техніки, особливо в процесі проектування та наступної експлуатації систем автоматизованого управління, в теорії і практиці управління складними соціально-економічними системами різного характеру та призначення [1, с 94.].

Водночас загальної методології обґрунтованого вибору найбільш доцільних шляхів і засобів досягнення цілей для будь-якого довільного виду людської діяльності – поки не існує. Саме ця обставина й виступає одним із чинників, що вимагає розробки системи принципів логіки цього вибору, її дослідження і наступного практичного використання. Додаткова складність при цьому виникає й через те, що сам процес такого вибору також являє собою складний та специфічний різновид людської діяльності, а її бажаний результат виступає метою цієї діяльності. Однак через певну невизначеність результатів вибору з множини можливих альтернатив цей результат носить нечіткий або ймовірнісний характер і пов'язаний з ризиком вибору та реалізації далеко не кращого варіанту.

Окрім цього, необхідно враховувати, що будь-яка доцільна діяльність, яка завжди ґрунтується на виборі засобів для досягнення поставленої мети, може здійснюватися лише після того, як усвідомлені людиною ті чи інші її потреби трансформуються у конкретні цілі. Процес такої трансформації вже певною мірою окреслює множину можливих альтернатив, з яких і необхідно обирати бажані засоби. При цьому зазвичай прийнято керуватися певними критеріями вибору, сукупність яких у більшості випадків є суперечливими, завдяки чому фактично доводиться розв'язувати багатокритеріальну задачу оптимізації у нечіткій постановці.

Ця нечіткість і невизначеність можливого результату вибору того чи іншого варіанту засобів діяльності з розглядуваної множини альтернатив призводять до необхідності творчого підходу до оцінки цих альтернатив, прогнозування можливих наслідків вибору кожної з них за заздалегідь встановленими критеріями і остаточного рішення, яке й визначатиме характер діяльності. Підкреслимо, що творчий підхід не лише не виключає використання логіки вибору, а й має здійснюватися саме на підставі її положень.

Наприклад, у науково-дослідній діяльності, при здійсненні якої можна працювати в альтернативних напрямках, вибір є необхідною умовою творчості. За словами А. Пуанкаре, «творчість полягає саме в тому, щоб не створювати

даремних комбінацій, а будувати такі, що виявляються корисними; а їх істотна меншість. Творити – це значить відрізнити, обирати» [2].

Акт вибору передбачає наявність предмету вибору та його критеріїв. Предметом вибору виступають альтернативи – можливі засоби досягнення мети чи варіанти здійснення діяльності, спрямованої на це досягнення. Критеріями ж вибору є норми та інструментарій встановлення відповідності їм альтернатив, що можуть бути обраними. Вказані норми (доступність, економічність, простота тощо) являють собою конкретизацію цілей вибору. Інструмент встановлення відповідності нормам – це різновиди порівняння переваг і недоліків кожної з альтернатив відносно вказаних норм. Критерії вибору визначаються цілями та обмеженнями та мають сенс лише в межах задачі вибору відносно мети та очікуваного результату її досягнення.

Звідси можемо констатувати, що об'єктивно існує складний нелінійний взаємозв'язок між категоріями діяльності, мети, засобів і результату. Саме в одержаному результаті та у мірі його відповідності обраній меті втілюється не тільки вказаний зв'язок, а й логіка раціонального вибору засобів діяльності. Крім того, він виступає свідченням ефективності процесу діяльності, яка у свою чергу, також визначальною мірою залежить від вибору засобів цієї діяльності. Іншими словами, міра відповідності одержаного результату меті діяльності та ефективність процесу її здійснення виступають об'єктивними критеріями раціональності вибору шляхів і засобів досягнення цієї мети. Однак логіка вибору засобів її досягнення цим не обмежується.

Справа в тому, що суспільна природа людини і залежність практично будь-якої її діяльності: від прийнятих в сьогоденному суспільстві моральнісних і правових норм, від буремних політичних подій і важелів, обмежень тощо, – істотно позначається на можливостях реального вибору шляхів і засобів здійснення діяльності, спрямованої на досягнення тих чи інших цілей. Ще одна група обмежень цього вибору пов'язана з фізичною реалізованістю обраних засобів, а також із наявністю і доступністю тих чи інших ресурсів, необхідних для належного використання цих засобів. При аналізі логіки цього вибору ми виходимо з того, що метою є заздалегідь передбачуваний (мислимий, бажаний, проєктований) результат дії чи діяльності людей, на здійснення якого вони спрямовані. Тож саме мета як усвідомлюваний образ передбачуваного результату визначає довільні навмисні дії, які виступають специфічною рисою людської діяльності, та шляхи, засоби й способи доцільного її здійснення. Звідси, аподиктично доходимо висновку про те, що основою формування мети у людини і виступає її предметно-практична, трудова діяльність, спрямована на перетворення зовнішнього світу та самої себе.

А якщо це так, то напрошується безсумнівний висновок, а саме: діяльність як філософська категорія відображає особливу форму буття, притаманну живому. Як наслідок діяльність характеризує взаємоопосередкування можливості й дійсності, внутрішнього і зовнішнього в царині діяльності. Звідси в атмосфері реальної діяльності виражає максимально свою іманентну особистість. В аспекті можливостей вона виступає не інакше як свобода. Саме

свобода й полягає у можливості вибору. Це повною мірою стосується і вибору засобів діяльності. В дійсності ж діяльність завжди пов'язана з досягненням певних цілей і вибором засобів.

Як вже зазначалося, вибір як цілей, так й особливо шляхів і засобів їх досягнення являє собою не тільки складну суто логічну, а морально-етичну та навіть психологічну проблему. Філософи-гуманісти минулого, перш за все представники філософії епохи Просвітництва, неодноразово звертали увагу на те, що увесь прогрес матеріальної і духовної культури врешті-решт обертається проти людини. Моральна свідомість суспільства, осмислюючи цей факт, формує переконання, що благі цілі та піднесені ідеали при спробах їх здійснення часто призводять до результатів, що являють собою моральне зло. Сьогодні переконливим підтвердженням такої думки слугує істотне забруднення навколишнього середовища та незворотні кліматичні зміни на планеті, які створюють реальну загрозу існуванню нашої цивілізації та самої людини як біологічного виду.

В результаті філософської рефлексії над парадоксальним результатом того, що благі цілі здатні породжувати зло, та особливо суспільного його усвідомлення, сформувався уявлення, що досягнення цих цілей здійснюється за допомогою аморальних методів і засобів. З цієї точки зору впливало, що про моральність людської діяльності взагалі неможливо говорити, що вона несумісна з практичними способами досягнення цілей цієї діяльності. Тому деякі теоретики моралі доходили висновку, що заради досягнення «благих цілей» виправданими є будь-які засоби (Макіавеллі, єзуїти). Інші мислителі доходили протилежного висновку, що благі цілі повинні доповнюватися такими самим моральними засобами, що завданням моралі є розв'язання питань про шляхи, методи і засоби досягнення цілей, тоді як самі цілі визначаються переважно поза межами сфери моралі.

Ми не можемо погодитися з таким твердженням, оскільки сама логіка цілепокладання виходить з існування множини обмежень на вибір цілей, яка містить й обмеження моральнісного характеру. Правда, як свідчить життєва практика, постановка цілей і навіть вибір шляхів і засобів їх досягнення часто залежать від вихованості людини та рівня розвитку її моральної свідомості, від її моральнісних принципів та переконань. Крім того, у тому випадку, коли результати діяльності, спрямованої на досягнення певних цілей виявляються антигуманними, причиною цього може бути не тільки хибний вибір засобів діяльності, а й визначення хибності й самих цілей, які теж можуть не відповідати морально-етичних вимогам, особливо коли суб'єкт діяльності сповідує моральні цінності, відмінні від загальнолюдських цінностей.

Таким чином, ми доходимо аподиктичного висновку про те, що спосіб або метод досягнення мети – це зовнішня форма реалізації діяльності. І вона має бути адекватною меті. Відповідність же способів і методів отриманому результату є якісною характеристикою процесу. Якщо дії ведуть до результату, тоді вони формують доцільний процес. Дії на рівні афектів, звички (М. Вебер), вельми сумнівних порад з іншого соціально економічного і політичного простору-часу,

а також аберацій відносно мети носять недоцільний характер і призводять, як ми бачимо в сьогоденній країні, до непрогнозованих негативних результатів. Тож засоби повинні відповідати цілям в двох сенсах:

а) вони мають бути співмірні меті;

б) вони мають бути неодмінно моральними, адже не можна виправдовувати аморальні засоби благородством мети, бо якщо цілі аморальні, то аморальною є уся економічна і політична діяльність в країні.

І на останок, у будь-якому разі за допомогою формалізованих процедур чи без їх використання вибір доцільних засобів діяльності, спрямованої на досягнення визначених цілей, має підпорядковуватися логіці цього вибору. Сама ж ця логіка є складовою частиною загальної структури логіки людської діяльності.

Список використаних джерел

1. Стегний, В. Н. Социальное прогнозирование и проектирование / В. Н. Стегний. – М. : Юрайт, 2017. – 232 с.

2. Пуанкаре А. О науке: Пер. с фр./Под ред. Л. С. Понтрягина. – 2-е изд., М.: Наука. Гл. ред, физ.-мат. лит., 1990. – 312 с.

Радионова Л. А., кандидат философских наук, доцент,
Харьковский национальный университет городского хозяйства
имени А. Н. Бекетова, Украина

COVID-19 КАК ТРИГЕР НОВЫХ МОДЕЛЕЙ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СОВРЕМЕННОМ ГОРОДЕ

Формирование и сохранение социокультурного пространства современного города является одной из самых значимых задач современного общества. Мегалополис сегодня это совокупность духовных, ценностных, этнических, экономических и социальных составляющих, ограниченных территориальными границами и способствующий социально-культурному развитию индивидов и социальных групп [1]. Актуальность нашего анализа детерминирована конкретным историческим периодом становления информационного общества и тем влиянием, которое оно оказывает на формирование и сохранение культурного пространства современного города, а также недостаточной степенью описания нового научного феномена «виртуального сообщества – виртуального города» и его влияния на социокультурное поведение индивидов в новых условиях.

Мир электронного общения как специфический объект специального научного исследования имеет недолгую и одновременно яркую историю. В качестве представителей данного направления можно назвать имена Н. Лумана, М. Кастельса, М. Маклюэна, Дж. Семпси, А. Турена, У. Эко и многих других исследователей.